

cat., p. 7); en un del Cardener, de 1265, Serra Vilaró, en *registum*, diu que figuren «les messions --- faedores al *carcavà*, cèquia i resclosa» (BCEC, 1908, 163, cf. 161); Barranc del *Carcau* a Romadriu, pall., 1960. En la cavitat dita *El Turcatxo* «s'entre com si fóre un *karkáu*, perquè està molt catxo», Vilanova del Martrat, 1961. *Caricau* 'avenc' ribag. a Alins de Llitera (*Sierra los Caricaus*), 1965, i a Bonansa (*AlcM*); on la *i* pot ser deguda a contaminació d'una variant de *CARANT* o de *QUER*. El mot gascò *càcou* que en el Lavedà conserva el sentit etimològic de CACCABUS 'olla', a la Vall d'Aura és el carcau del molí «point où l'eau saute sous le moulin quand on a levé une planche qui la rejette hors du rouet» (Marsan).

Carceler, V. *carceller* (CARCER) *Carcellatge*, *carceller*, *-leria*, V. *càrcer*

CARCER, ant. 'presó', del ll. CARCER, -ĒRIS, m, id. □ 1.ª doc.: fi S. XIII, Lluç; *VidesR*.

«En lo *carçe* de sa cort havia un hom pres», Lluç (*Merav.* II, 118); «si alguns eren preses en la cort del balle --- per rasó de *càrcer* no degen re pagar --- per rasó del *càrcer* no deven pagar re a balle ny a sag», docs. de 1302; ¹ «En Pere de Palau trach los dits preses de la *carze* e menà-ls ---», Camarasa, a. 1295 (Ca-Candi, *MiscHiCat.* II, 163); «en la ciutat d'infern estan tres *carçres*, e estan ordenades axí --- que la una està pus baixa que la altra», St. Vicent F. (*Serm.* I, 185.22). Durant llarg temps, en tot el període medieval, i fins el S. XVI, veiem com el català conservà viu i pollent l'ús d'aquest mot; els exemples, al mateix temps, ens mostraran que coexistien la forma *càrcer* i una forma sincopada *carçre* (especialment en el plural *carçres*), i ens ensenyaran que el cat. antic no s'havia decidit entre el gènere masculí del llatí clàssic i un gènere femení com el que predominà en cast. *cárcel*, oc. ant. *càrcer*, fr. ant. *chartre* (veg. DCEC, s. v I, 678b). En Joanot Martorell encara devia vacillar: «daran-li *carçe* perpètua», cap. 92, però *lo carçe*, cap. 98 (comprovat en l'ed. prínceps; Riq., 212, 224); també *Curial*: «la pus dura e tenebrosa *carçre* d'infern», «si en lo pus pregon *carçre* del infernal Estige habites» (*NCl.*, 48, 134). Més aviat degué predominar el masculí: «Estava pres l'Amich en *lo carçe* d'amor --», Lluç (*Blang.*, *NCl.* III, 48.19; frase imitada per tants); «féu dins casa tua un terrible *càrçer*, hon lo posà carreguat de ferros», Eiximenis; ² «lo féu metra dins lo *càrcer* fins que ell hagué deslberat què faria d'aquell», *Vida* de R. Lluç (*BABL* VIII, 91); «si hun hom estave en hun *carçe* pudent e pregon, e ell que fos ben encadenat --- diríeu qu' està en gran pena», St. Vicent F. (*Serm.* I, 92.11; id. II, 62.3, 32); «la sua ànima, si no pot desliurar lo seu spirit del *càrcer* del cors», Ant. Canals (*Prov.*, *NCl.*, 87). I encara seguia, i com a masculí, en la tradició de la llengua dels Ss. XVI-XVII, almenys en la dels poetes i en la dels escrivans i administradors: «los crits dels sants pares ohís en absència / qui baix en los *càrcers* staven retrats: / y que Vós tinguéssu pels hòmens clemèn-

cia; / --- en les vostres galtes sentíeu bufets!» Benet Espanyol, a. 1541 (JMBover, *BiEscrBal.*, 256.7.7; un altre en la forma *en lo cartse*, *ibid.*, 489 10.6, en Joan O. Menorca, a. 1502); en *los càrcers* d'esta vila, per orde nostre, dies fa està detingut hun home ---», a. 1590 (correspondència Perpinyà-Bna., *RLR* IV, 85); «per haver jugat jochs prohibits --- fan amenases de posar los dits habitants en los *càrcers*», doc. mall. de 1679 (*BSAL* VII, 370).

¹⁰ Figuradament el mot prengué el sentit de 'vall en caixonada', en romànic i llatí vulgar, sobretot en toponímia (al. *Kerzers*, algun dels *Chartre* francesos), sobretot cast. *Valcárcel*, i els val. *Càrcer* i *Sumacàrcer*, a la Ribera alta del Xúquer; probablement tenim el mateix en *El Casso*, trajecte en el fons d'una vall acongostada en els Pirineus empordanesos, a Espolla (que deu sortir d'una forma dissimilada i velaritzada **El Càrçol*), 1958. Hi hagué des del llatí vulgar una variant assimilada *CARCAR* («carcer», *App. Probi*, d'on gòt. *karkara* f. i algun succedani d'això en irlandès antic i en grec sicilià); veg. per a tot això, i per al cat. *encarcarat* (que parcialment podria derivar d'acfi), la n. 13, de l'article *càrcavo* del DCEC (I, 676b10, altra família de mots, la interferència amb la qual hem de tenir en compte). En les *VidesR* trobem, però en el sentit propi, una continuació d'aquesta forma assimilada en -CA- interna, si bé només en el ms. B (antic i conservador, si bé generalment P encara ho és més): «li trasqueren los ulls; e, ligat, en *càrcara* lo meseren» (si bé P porta en *càrcer lo me.*, f° 5v1, n. 40, trad. «vinctum incarcerationunt», 13.20).³ Deixem altres detalls i qüestions per a estudis més detallats, que tenim ja en alguna part i convindria completar.⁴

³⁵ DERIV.: De la noció de vall encaixonada, amb la variant *CARCAR*, ve el nostre repetit NL *Vallcàrcar* canviat sigui en *Vallcàrcara* o en *Vallcarca* (<-càrquer). D'altra banda el de la *Vall Carcerenya*, nom antic del lloc de la Torre Pallaresa, damunt Santa Coloma de Gramenet, en una petita vall afluent de l'esquerra del Besòs: «in loco vocatum Gramanetum vel *Balle Carcerenias*» a. 1012, *Valle Carcerenna* s. 1057; passant a denominar la famosa, bella i històrica torre allà situada, es parla ja del *Mas Nou* de *Carcerenya* des de 1343 (després passà a mans dels Pallarès, cavallers residents a Barcelona, i per això prengué el nom modern).⁵

Carcerer 'guardià de presó' es convertí aviat, per dissimilació en *carceler* [1370, *AlcM*], com ho llegim, en efecte, en el *Curial* (*NCl.* III, 35): si en el derivat es dissimilà la segona l (i no en el primitiu) és, d'acord amb les fórmules de la Llei de Grammont, perquè en el derivat, igual que en el plural cast. *cárceles*, la segona R estava en posició molt feble com a intervocàlica i àtona (molt més que la primera R) i alhora perquè en català la posició final en *càrcer* tendia a fer innecessari el canvi, pel caràcter evanescent de la -r final, que motivava l'absència d'una pressió distingidora, dissimilatòria. Aviat en català el mot caigué sota la influència d'*escarcella* 'la bossa de les claus'⁶ (peça d'importància cabdal en les funcions de l'escar-